

stupuje k problémům soudobého amerického velkoměsta, je publicistická zkušenost a obratnost Jane Jacobsové určitým kladem — dodává jejím útokům takřka „proti všem“ důrazu a přispívá k tomu, že se kniha dobře čte — zejména v kritických pasážích. Jakmile však přejde k analýze zdrojů krize soudobého urbanismu i sociálních problémů charakterizujících současnou americkou společnost, ztrácí její argumentace na preciznosti a stále častěji se pohybuje v oblasti emocí. To oslabuje i ty části práce, kde autorka bezprostředně analyzuje skutečné mechanismy utváření městského prostoru v amerických městech — zejména úlohu pozemkové renty — i bezprostřední projevy korupce politických představitelů města.

Pro knihu je charakteristická rozsáhlá mozaika příkladů, sloužících jako ilustrace jednotlivých problémů. Některá zajímavá tvrzení jsou však dokládána příklady, jejichž validita je velmi sporná a možnosti jejich zobecnění jsou takřka minimální. Tato stránka práce J. Jacobsové byla systematicky podrobena kritice řadou teoretiků urbanismu (Frederick Osborn, Hans Blumenfeld, Lewis Mumford a další). Impresionický způsob práce se sociologickými poznatky i údaji odhaluje plně limity nestandardních metod sběru informací (zúčastněného pozorování, dílčích experimentů v přirozených podmínkách a pod.) a prokazuje nutnost verifikace výsledků těchto postupů objektivnějšími postupy.

Přínos studie leží ve třech okruzích problému.

Kniha především zprostředkovává autentický pohled sociálně vnímavého Američana na problémy amerických velkoměst. Je plastickým popisem nejružnějších aspektů života městského obyvatelstva v USA a zejména v těch částech, kde popisuje značně komplikovanou sociální geografii městských útvarů, přináší informace, které nejsou vždy našemu čtenáři snadno přístupné. Současně se v organizaci materiálu a v jeho hodnocení promítá hodnotový žebříček i politické představy militantních členů městských komunit z padesátých let a v tomto smyslu má publikace hodnotu téměř dokumentární. Studie dále poskytuje odrazový můstek pro komparace se situací v naší společnosti, která je — co do sociální struktury, způsobu života obyvatel i mechanismů formování města — podstatně odlišná od reality popisované v publikaci Jane Jacobsové.

Kniha dále přináší řadu námětů pro urbanistické koncepty města a proces přestavby jeho historických částí. V těchto pasážích je snad práce nejvíce inspirativní pro naši každodenní praxi, neboť řada problémů — například sociální funkce veřejných prostorů a cesty k jejich posílení, otázky sousedských vztahů i veřejné aktivity v místě bydliště a jejich dílčí podmíněnost urbanisticky i architektonicky ztvárněným hmotným prostředím — je plně aktuální i v našich podmínkách. I v tomto ohledu však nelze navázat na

mýšlenky knihy bezprostředně. Kromě nezbytného teoretického a metodologického přehodnocení základních idejí díla je současně třeba všechny problémy reformulovat tak, aby odrážely realitu socialistické společnosti, její historicky nové sociální mechanismy i vztahy, její novou sociální strukturu. Například politické mechanismy utváření měst a ekonomické podmínky jejich rozvoje jsou v této realitě zcela odlišné. Výrazně je omezeno působení zákona hodnoty a stále silněji se prosazuje cílevědomý a plánovitý přístup k městu, podchycující v současnosti i oblast vlastního sociálního rozvoje města a jeho obyvatel. Ze sociální struktury měst vymizely početné skupiny malovýrobců s typickým životním stylem a i sociální geografie měst se výrazně zjednodušila. To vše musí být vzato v úvahu při posuzování aplikability některých konkrétních námětů obsažených v práci.

Publikace je dále podnětná z hlediska techniky popularizace sociologických poznatků. Neobsahuje sice v zásadě nic, co by nebylo v principu známo z běžných příruček sociologie města a bydlení, ukazuje však názorně, že tyto problémy lze zprostředkovat laické veřejnosti i odborníkům z jiných vědních oborů neotřelým, svěžím způsobem, pomocí termínů běžného jazyka, způsobem, který vyvolává diskusi, zamýšlení i konfrontaci přístupů. V tomto smyslu se lze od práce v mnohém přiučit.

Práci Jane Jacobsové lze v zásadě přivítat jako obohacení naší překladové sociologické produkce věnované problematice města. Je nesporně zajímavým impulsem pro promyšlení některých, zatím málo sociologicky zpracovaných problémů urbanismu, které mohou být podnětné i pro naši rozvíjející se sociologii městských sidel, podnětné i z hlediska komparace, vybízející k překonání jejich metodologických i teoretických omezení.

Vladimír Rak

F. Kutta: Systém řízení sociálních procesů

Praha, Svoboda 1976, 167 s.

K rozvoji marxistické teorie řízení přispívají díla inspirovaná odkazem klasiků marxismu-leninismu i práce zabývající se současnou problematikou řízení rozvoje socialistické společnosti. Kuttova práce čerpá z obou těchto zdrojů a spojuje je v tvořivé syntéze. Odpovídá tak na řadu teoretických i praktických otázek.

Již v úvodu práce formuluje F. Kutta své kredo: Je nutno vytvořit jednotný systém řízení společenských procesů a podřídit jej všestrannému rozvoji člověka. Stručný historický přehled vývoje socialistické soustavy řízení rozvoje společnosti potvrzuje jeho výchozí teze.

Author soustřeďuje pozornost na vztahy mezi technickým, ekonomickým a sociálním rozvojem. Jeho předchozí práce mu dává

dobré předpoklady pro hodnocení technického rozvoje nejen z hlediska jeho ekonomických, ale i sociálních parametrů. To se kladně projevuje ve všech kapitolách. F. Kutta ukazuje, že inovace výrobní technologie mění především profesionální strukturu společnosti. Na základě konkrétních údajů pak zdůvodňuje přeměnu vědy ve výrobní sílu a hlavní zdroj růstu produktivity práce.

Stejně přehledně a věcně jako úvod je napsána i kapitola zabývající se *podstatou, obsahem a formami řízení*. Autor upozorňuje na to, že řízení sociálních procesů se týká nejvyšších a nejsložitějších forem pohybu hmoty. Kritizuje redukcionismus technokratů a využívá systémového přístupu. Za hlavní oblasti řízení sociálních procesů pokládá rozvoj výrobních sil, výrobních vztahů, nadstavbových prvků a životního prostředí. Jako ekonom nepodléhá jednostrannému ekonomickému determinismu a zdůvodňuje rostoucí význam subjektivního faktoru ve vývoji společnosti. Řízení sociálních procesů nepokládá za čistou vědu, ale za praxeologickou disciplínu, jejímž cílem je neustálé spojování teorie a praxe. Všimá si i technických předpokladů řízení sociálních procesů, které spočívají v rozvoji mechanizace a automatizace informační soustavy. Přínosná je myšlenka o tom, že nepoznané společenské síly působí stejně entropicky jako síly přírodní. Problematika řízení je analyzována z hlediska sociálního systému celé společnosti.

V kapitole o *kapitalistickém řízení* řeší F. Kutta otázku odcizení – vyplývajícího ze soukromého vlastnictví výrobních prostředků. Velmi průkazný je jeho rozbor Taylorova systému a Weberovy teorie byrokratické organizace. Kriticky analyzuje také pozitivismus behavioristů. Keynesova teorie je příkladem pokusů buržoazního státu o regulaci kapitalistické ekonomiky. Kutta ukazuje, že právě na ni navazuje řada tzv. sociálních programů, jako byl New Deal, New Frontier a Big Society. Je škoda, že nepodrobuje rozboru tyto programy jako pokusy o makrostrukturální reformy a nezabývá se jejich ekonomickými zdroji a sociálními mechanismy jejich provádění. Právě zde je možnost ukázat hranice uplatňování vědeckého řízení v kapitalistické společnosti. V souvislosti se snahou o vytvoření rovnováhy v buržoazní společnosti Kutta analyzuje teorii T. Parsonse a ukazuje praktický význam Parsonsovy teorie sociálního systému pro řízení kapitalistické ekonomiky. Na závěr kapitoly je zařazen rozbor nejnovější teorie buržoazních ekonomů, teorie „mezi růstu“.

Těžištěm práce je kapitola *Socialistické plánovitě řízení sociálních procesů*. Autor zde vychází z rozdílů mezi socialismem jako první fází komunistické společnosti a rozvinutým komunismem – druhou fází. Vypracovává model materiálně technické základny komunismu. Rozdíl mezi dvěma fázemi komunismu vidí především ve stupni rozvoje výrobních sil a ve způsobu rozdělování.

Zde by právě v souvislosti s tématem práce stála za úvahu myšlenka o kvalitativní stránce řízení vyspělé komunistické společnosti, ať už jde o technickou nebo společenskou stránku řízení. Novou kvalitou zde budou mít i mezilidské vztahy a morálně politická jednota lidu. Je však logické, že Kutta sleduje převážně ekonomickou linii vývoje komunismu, především pak jeho nižší fáze, socialismu. Volí metodu historického výkladu, aby ukázal postupné narůstání ekonomického potenciálu socialistické společnosti. V poznání tohoto trendu se také již uplatňuje přínos institucí RVHP, především její statistiky, zachycující ve srovnatelných údajích například vývoj pracovní síly v zemích, které jsou jejími členy. Historický vývoj uzavírá analýzou systému hospodářských reforem, jež jsou metodou umožňující řešit organizaci národního hospodářství v souladu s novými potřebami, zejména s růstem kooperace. Kutta nezůstává jen u ekonomické problematiky a analyzuje také takové sociální instituce, jako jsou komunistická strana a socialistický stát. Zejména jeho analýza demokratického centralismu je přínosem pro teorii řízení. Vyvrcholením této části práce pak je rozbor forem řízení.

Poslední částí práce je *rozbor systému plánování jako základu socialistického řízení sociálních procesů*. Autor v něm zdůrazňuje především princip priorit a metodu hlavního článku. Přínosem je definice sociální efektivity a společenského potenciálu země, kde opět bere v úvahu lidský faktor. Velký metodický význam mají úvahy o systému sociálních ukazatelů, které směřují ke kritickému rozvinutí dosud užívaných ukazatelů celostátní statistiky i sociálních plánů podniků. Podnětné jsou i úvahy o inovační problematice hospodářských plánů. Systém prognóz tyto úvahy vhodně doplňuje. Kutta zahrnuje do plánovaných procesů i procesy sociální mobility (zcela v souladu se závěry ekonomické sociologie), dále rozvoj vzdělání, kvalifikace atd. Zdůrazňuje nutnost plánovat sociální procesy shora i zdola. Je škoda, že tato část jeho práce konkrétněji nereaguje na dosavadní převážně sociologickou literaturu o sociálním plánování a jeho ukazatelích a metodách. Tento postup by jistě přinesl nové pohledy a přispěl by k větší konzistenci teorie sociálního plánování, v níž ekonomové musí rovněž sehrát svou úlohu.

Kuttova nepřilíhla obsáhlá, ale hutná knížka má významné místo v naší knižní produkci. Představuje analýzu zejména výrobně silové a výrobně vztahové stránky sociálního rozvoje, nezapomíná však ani na stránky další. Nemohla by vzniknout bez autorova kontaktu zejména se sovětskými autory, a to jak ekonomy, tak teoretiky řízení. I když se neopírá o širší sociologickou literaturu, má značný význam i pro marxistickou ekonomickou sociologii.

Jaroslav Kolář